

فصلنامه علمی تخصصی فقه و حقوق معاصر

سال هشتم، شماره ۲۱، پاییز ۱۴۰۱، ص ۳۳۰-۳۴۲

شيوه های حمايت از محکومان زن در اجرای مجازات حبس

در قانون آيين دادرسی کيفری

بهرام مختاری^۱

چکیده:

زنان به لحاظ وضعیت خاص جسمی خود دارای تفاوت‌های اساسی با مردان هستند. وجود این ویژگی‌های جسمی متفاوت در زنان ایجاب می‌کند که از نظر اجرای مقررات آیین دادرسی کيفری در بخش اجرای مجازات حبس، تفاوت‌هایی میان زنان و مردان وجود داشته باشد. زیرا این تفاوت فقط به لحاظ عارض شدن حالت‌هایی بر زن است که با از میان رفتن آن، این تفاوت‌ها نیز از میان می‌رود؛ همچنانکه در زنانی که چنین حالت‌هایی بر آنان عارض نمی‌شود، چنین تفاوت‌هایی نیز اعمال نمی‌شود. مبنای این تفاوت آن است که اجرای مجازات نباید موجب تشدید وضعیت محکوم علیه شود. بنابراین، در زمان عارض شدن حالت‌هایی از قبیل دوران بارداری، زایمان و شیردهی، اجرای مجازات حبس به تشخیص و دستور قاضی اجرای احکام به تعویق می‌افتد. قانون آیین دادرسی کيفری به پیروی از علم پزشکی، تاخیر در اجرای حکم را در وضعیت‌های خاص جسمی و روحی موجب تاخیر در اجرای حکم انگاشته است. زیرا، طی دوره بارداری یا زایمان تغییراتی در وضعیت مزاجی و روانی زن ایجاد می‌شود. به طور کلی، می‌توان گفت که علت تاخیر در اجرای حکم، وضعی است که در این دوران بر زن عارض می‌شود.

واژگان کلیدی: آیین دادرسی کيفری، محکومان زن، مجازات حبس، حمايت، جایگزین حبس

^۱ - کارشناسی ارشد رشته حقوق جزا و جرم شناسی

۱- مقدمه :

قانونگذار ایرانی در قلمرو حقوق کیفری شکلی نیز بنا به ملاحظات زیستی و جسمانی ویژه زنان، قوانین و مقررات متفاوتی را که حاکی از سیاست ویژه افتراقی ارفاق آمیز نسبت به متهمان و مجرمان زن است وضع کرده اند. در حقوق کیفری ایران با وجود اینکه جنسیت نباید در اعمال قواعد حقوقی نسبت به اشخاص تاثیری داشته باشد، چرا که اشخاص به حکم اصل برابری قانون باید موقعیت یکسانی داشته باشند، قانونگذار بنا به ملاحظاتی که حتی ریشه در قواعد فقهی و شرعی دارد، بویژه در مرحله اجرای مجازات میان زنان و مردان، قائل به تبعیض مثبت شده است. ویژگی جنسی زنان و موقعیت خانوادگی آنان موجب شده تا قانونگذار، مقررات متفاوتی را در راستای حمایت از آنان پیش بینی کند. (موذن زادگان و تدین، ۱۳۹۳، ص ۴۲) نحوه رفتار با زنان زندانی به عنوان یکی از اقشار آسیب پذیر جامعه در سراسر جهان مورد توجه نظام های حقوقی کشورهای مختلف بوده و در این راستا در مجموعه قوانین داخلی خود موادی را به این قشر از زندانیان اختصاص داده اند.

خصوصیات و ویژگی های جسمانی و فیزیولوژیکی و موقعیت خانوادگی بانوان باعث شده است تا رویکرد قانونگذار نسبت به زنان در جریان اجرای مجازات متفاوت باشد به طوری که در دوران بارداری و شیردهی اجرای مجازات حبس به تعویق افتاده و اطفال را هم نباید از مادری که محکوم به حبس شده است جدا کرد.

۲- تعاریف:

۲-۱ محکوم :

مفهوم لغوی : « محکوم » در معنای «کسی است که حکم بر ضرر او صادر شده است» آمده است. (عمید، ۱۳۶۳، ۲۱۹۴)

مفهوم اصطلاحی : محکومیت در اصطلاح «وصف محکوم به حکم دادگاه جزا (مخصوصاً) و یا دادگاه اداری و یا دادگاه مدنی است». (جعفری لنگرودی، ۱۳۸۲، ش ۱۲۳۷۲)

۲-۲ مجازات :

مفهوم لغوی : مجازات در لغت به معنای پاداش و جزا دادن، مکافات، کیفر یافتن و به سزای اعمال رسیدن می باشد. (عمید، ۱۳۶۳، ۲۱۸۱)

مفهوم اصطلاحی : در ترمینولوژی حقوق، مجازات چنین تعریف شده است: «مشقتی است که قانون بر متخلفان در امور کیفری تحمیل می کند». (جعفری لنگرودی، ۱۳۸۲، ش ۱۲۱۴۵)

مجازات، تحمیل رنج و محرومیت عمدی به انسان مسئولی است که به دلیل نقض قوانین کیفری به موجب حکم مرجع قضایی صلاحیتدار مجرم شناخته شده است. اصل سی و ششم قانون اساسی مویید این موضوع است که مجازات و اجرای آن باید از طریق دادگاه صالح و به موجب قانون باشد. (اردبیلی، ۱۳۹۳، ص ۶۰) در گذشته هدف مجازاتها تحمیل رنج و مشقت به بزهکاران بود. امروزه هدف مجازاتها تربیت و بازسازی و در نهایت اجتماعی کردن آنها است.

۲-۳ حبس:

حبس یکی از انواع مجازاتهاست که به موجب آن آزادی محکوم از وی سلب می شود. لغت حبس به معنای گوناگون آمده است. در فرهنگ عمید، حبس به معنای بازداشتن، بازداشت، زندانی کردن و زندان آمده است. (عمید، ۱۳۸۵، ص ۷۷۲) در جای دیگر حبس چنین تعریف شده است: «سلب آزادی و اختیار نفس در مدت معین یا نامحدود به طوری که در آن، حالت ترخیص وجود نداشته باشد و اگر حالت انتظار وجود داشته باشد. آن را توقیف گویند، نه حبس» (جعفری لنگرودی، ۱۳۸۴، ص ۲۰۸) سجن، امساک و حصر از واژه های معادل حبس به حساب می آیند. وقتی صحبت از مجازات می شود عده بسیار زیادی از افراد جامعه و حتی حقوقدانان در ابتدا حبس را به یاد می آورند که از دلایل آن این می باشد که از بدو اسلام تا به امروز به شکل های مختلفی اجرا می شده است. همچنین اگر به قانون مجازات اسلامی نظر کنیم متوجه می شویم که شمار زیادی از مواد قانونی به مجازات حبس اشاره می کند.

تنها مجازاتی که خصیصه تربیتی آن به ظاهر و نسبت به مجازاتهای دیگر بارز است کیفر زندان است. (اردبیلی، ۱۳۹۳، ص ۳۷)

۳- مبانی و چرایی حمایت از زنان

نیمی از جامعه را زنان تشکیل می دهند که نقش آنها در استمرار بقای نسل انسان از دیرباز به مراتب مهم تر از مردان شناخته شده و در عصر ما همگام با مردان در امور فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی، آموزشی و پرورشی، بهداشتی، فنی و همزیستی مسالمت آمیز جوامع بشری فعال هستند و سهم موثری در توسعه همه جانبه دارند.

تا قرن نوزدهم میلادی اروپائیه‌ها از زن به موجودی که «گیسوان بلند و عقل کوتاه دارد» تعبیر می کردند. و در بسیاری از جوامع دیگر به شخصیت زن به انحاء گوناگون اهانت می شد. این اهانتها که از دوران باستان در میان اقوام و ملل مختلف رایج بود، در مکتب فقهی و حقوقی اسلام از قرن هفتم میلادی با بعثت رسول اکرم محکوم شد و دین مقدس اسلام برای زنان مقام و منزلتی مانند مردان قائل گردید و قرآن مجید به صراحت اعلام کرد که ملاک برتری و فضیلت فقط تقواست. (اسعدی، ۱۳۹۱، ص ۱۳)

حمایت قانونی از زن همانند مرد، طبق اصول ۲۰ و ۲۱ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران پیش بینی شده است. زن یکی از عناصر انسانی خانواده است که با حضور او خانواده تشکیل می‌گردد و زن می‌تواند نقشهای مختلف را در خانواده بپذیرد.

۳-۱) منزلت و جایگاه زن در اسلام

اسلام اولین اجتماعی است که زن را بعنوان مسئله مهم زندگی و متمم حیات انسانی در مسائل اجتماعی و اخلاقی و قانونی خود جا داده است. اسلام زن را بعنوان عضو موثر جامعه پذیرفته، و او را در امر مهم و سرنوشت ساز بیعت شریک ساخته است. اسلام وقتی از زن بیعت گرفت، در حقیقت به او اعلام کرد که تو یکی از خشتهای بنای اسلام هستی و باید سهم خود را در استواری و نگهداری این بنیان ایفاء کنی. (کمالی، ۱۳۷۹، ص ۲۱)

در دین اسلام نسبت به جایگاه و موقعیت زنان عقاید مترقی وجود دارد. زن نیز مانند مرد دارای روح جاودان است. اسلام زن را ضعیف نمی‌داند مهمترین ره آوردهای اسلام برای زنان عبارت است از: نجات قهر پدری، احترام قائل شدن به دختر، توجه به تربیت او، اعطای امنیت اقتصادی و قائل شدن حق مالکیت برای او، پذیرفتن استقلال زن و تشویق جامعه به حمایت از زن. اگر به جایگاه زنان در عصر جاهلیت عرب نگاه کنیم خواهیم دید اسلام تحول بزرگی در این عرصه و تغییر نگرش نسبت به زنان ایجاد کرده است. در دوران پیش از ظهور اسلام، اعراب جاهلی دختران خود را زنده زیر خاک می‌کردند و حرمت و شرافت برای زن قائل نبودند. حتی وقتی مردی خیردار می‌شد که صاحب دختر شده است، از شدت خجالت نمی‌توانست در جمع دیگر مردان حاضر شود جایگاه زن در دوران جاهلیت به قدری فرودست بود که همچون متاعی بین مردان معامله می‌شد. (وظیفه، ۱۳۹۱، ص ۳۷)

زن ستون فقرات خانواده است و به تعبیری، همانند ناخدای کشتی است در دریای عظیم و عمیق که در حمایت از این خانواده خود در تمامی خطرهای غافل نمی‌ماند و چشم بر هم نمی‌گذارد. زن مکمل مرد، یا نیمه دیگر جامعه است، او سرپرست نیمه دیگر نیز می‌باشد به همین دلیل نقش او در خانواده بالاتر از نقش پدر می‌باشد چرا که او با فرزندان، خصوصاً در دوران طفولیت زمان طولانی تری را می‌گذراند، لذا تاثیر زیادی بر شخصیت فرزندان دارد. (جمعی از دانشمندان، ۱۳۸۵، ص ۷۰)

۳-۲) زن از دیدگاه قرآن کریم

در قرآن مجید، دومین سوره مفصل قرآن بنام «النساء» نامیده شده است. و در ده سوره‌ی دیگر از قرآن مجید مسائلی مربوط به حقوق و منزلت زنان هست و همه جا در خطابات عام قرآن، زنان مورد خطابند و

غیر از این موارد، از بسیاری مفاهیم قرآن مجید می‌توان مطالبی درباره حقوق و منزلت زنان استنباط نمود. (کمالی، ۱۳۷۹، ص ۲۰)

با ظهور اسلام همه نگاهها به زن دچار تحول شد. در آیات بسیاری از قرآن نیز شاهد این تغییر در نگرشها هستیم. در برخی آیات از نفس واحدی سخن گفته می‌شود که خلقت انسان را ناشی از آن می‌داند. در جای دیگر وقتی اخلاق و صفات نیک را بیان می‌کند، زنان را در کنار مردان می‌آورد. در جای دیگر متذکر می‌گردد که خداوند عبادت هیچ مومنی اعم از زن یا مرد را تباه نمی‌سازد. در آیه ای دیگر زندگی پاکیزه و حیات بخش را پاداش زنان و مردانی می‌داند که عمل صالح انجام می‌دهند. (وظیفه، ۱۳۹۱، ص ۳۸)

۴- برخی اقدامات بین‌المللی در خصوص زندانیان زن

موضوع اصول رفتار با زندانیان زن را بر اساس قوانین بین‌المللی مورد بررسی قرار می‌دهیم با تاکید بر اینکه در حقوق بین‌الملل، به غیر از اصول کلی رفتار با زندانیان، قواعد و استانداردهایی نیز برای رفتار با زن زندانی وجود دارد؛ زنان از نظر مسائل روحی و روانی، فیزیکی و جسمی و حتی بهداشتی، خیلی بیشتر از مردان در معرض خطر قرار دارند و در عین حال، بسیار بیشتر از مردان مورد تجاوز جنسی قرار می‌گیرند. به همین دلیل، سازمان بهداشت جهانی در گزارش خود در سال ۲۰۰۹ میلادی، به صراحت بیان کرده که در مورد سیاست‌های اتخاذ شده برای بهبود و سلامت بهداشت عموم زندانیان به ویژه زندانیان زن، دولت‌ها باید اقدامات لازم را انجام دهند. (قراچورلو، ۱۳۸۸)

۱-۴ قواعد حداقل استاندارد رفتار با زندانیان:

در بُعد بین‌المللی بالغ بر ۵۰ سال پیش سندی تحت عنوان « قواعد حداقل استاندارد رفتار با زندانیان » در سازمان ملل به تصویب رسید که در مورد همه زندانیان به طور یکسان اجرا و اعمال می‌شود. این سند از حیث گستره شمول آن در زمره اسناد بین‌المللی حقوق بشر محسوب می‌شود و با توجه به اینکه صرفاً حقوق افراد خاصی تحت عنوان زندانیان را مورد حمایت قرار می‌دهد در دسته اسناد خاص بین‌المللی نیز قرار می‌گیرد.

قاعده ۲۳ این سند بیان می‌دارد: باید در زندان زنان امکانات خاصی برای مراقبت‌های پیش از زایمان و پس از آن وجود داشته باشد. در موارد ممکن باید تمهیدات لازم جهت به دنیا آوردن نوزاد در بیمارستانی خارج از زندان اتخاذ شود. چنانچه کودکی در زندان متولد شود، این امر نباید در گواهی ولادت درج شود.

هنگامی که به مادران مقیم زندان اجازه داده می‌شود کودکان شیرخوار خود را همراه داشته باشند باید تمهیدات لازم برای ایجاد شیرخوارگاه مجهز به کارکنان واجد صلاحیت اتخاذ شود تا نوزادان مزبور هنگامی که تحت مراقبت مادران خود نیستند در آن جا قرار داده شوند.

قاعده ۵۳ سند فوق اشاره می‌کند که در یک زندان مختلط، باید بخش متعلق به زنان تحت نظر یک مأمور مسئول زن قرار گیرد. کلیه واحدهای این بخش باید در اختیار وی قرار داده شود. هیچ یک از کارکنان مرد نباید وارد بخش متعلق به زنان شود مگر اینکه با یک مأمور زن همراهی شود. زندانیان زن تنها باید توسط مأموران زن تحت مراقبت و نظارت قرار گیرند. (طغرانگار، ۱۳۸۷، ص ۲۴)

۲-۴ قواعد بانکوک:

توجه لازم به نیازهای خاص زنان زندانی در سندی که تحت عنوان « قواعد حداقل استاندارد رفتار با زندانیان » در سازمان ملل به تصویب رسیده، نشده است. نبود توجه لازم به نیازهای خاص زنان زندانی در این سند، افزایش جمعیت زنان زندانی در سراسر جهان و تغییر در نوع جرایم ارتكابی آنان، ضرورت توجه بیشتر جامعه جهانی به این قشر از زندانیان را آشکار کرد که در نهایت با ابتکار کشور تایلند، پیش نویس سند بین المللی ویژه در مورد رفتار با زنان زندانی تهیه و تنظیم شده است. این سند تحت عنوان « قواعد سازمان ملل در خصوص رفتار با زنان زندانی و تدابیر غیرسالب آزادی برای بزهکاران زنان » (معروف به قواعد بانکوک)، در سال ۲۰۱۱ در مجمع عمومی سازمان ملل به تصویب رسید. این سند حاوی چهار فصل و ۷۰ ماده است که در هر فصل به موضوعات مهمی درباره حقوق و تکالیف زنان زندانی که در انتظار محاکمه هستند، نیز زنان زندانی که مجازات حبس خود را سپری می‌کنند (محکومان زن) به طور مجزا پرداخته است. (طه، ۱۳۹۲)

۵- رویکرد مثبت به زنان زندانی در اجرای مجازات حبس:

وجود مقررات ناظر به نگرش‌های مثبت نسبت به محکومان زن به لحاظ شرایط جسمی، روحی و وضعیت خاص آنان، امری پسندیده است. اجرای حکم مجازات حبس، آخرین مرحله دادرسی کیفری و در حقیقت، مرحله بهره برداری از دادرسی محسوب می‌شود. موادی از قانون آیین دادرسی کیفری و قانون مجازات اسلامی نیز موضوع اجرای مجازات را مورد توجه قرار داده اند. علاوه بر دو قانون فوق، باید آیین نامه نحوه تفکیک و طبقه بندی زندانیان و همچنین آیین نامه اجرایی سازمان زندانها را مورد بررسی قرار داد. (موزن زادگان و تدین، ۱۳۹۳، ص ۴۸)

۱-۵ حمایت از محکومان زن در آیین نامه سازمان زندانها:

آیین نامه سازمان زندانها و اقدامات تامینی و تربیتی کشور که حاوی مقرراتی درباره ی حقوق و وظایف زندانیان، اعم از زن و مرد است در آذر ماه سال ۱۳۸۴ به تصویب ریاست محترم قوه قضائیه رسیده است. در این آیین نامه مقررات خوبی برای زنان زندانی پیش بینی شده است.

تبصره یک ماده ۶۹ آیین نامه اجرایی سازمان زندانها و اقدامات تامینی و تربیتی کشور، بیان می کند که محکومان و متهمان زن می توانند اطفال خود را تا سن دو سال تمام به همراه داشته باشند. ریسان و مراکز حرفه آموزی و اشتغال می توانند در هر موسسه یا زندان نسبت به تفکیک و جداسازی اطفال ۲ تا ۶ سال در محل مجزا (مهدکودک) اقدام و یا نسبت به انتقال اطفال موصوف به بهزیستی یا موسسه های نگهداری اطفال مبادرت نمایند. (طغرانگار، ۱۳۸۷، ص ۱۷)

ماده ۹۱ آیین نامه می گوید، به تشخیص دایره مددکاری از سوی زندان سالیانه به متهمان و محکومان نیازمند به میزان مناسب لباس داده شده و نیازمندیهای بهداشتی ضروری متهمان و محکومان زن نیز تامین می شود.

در شرایط اعطای مرخصی برای محکومان زن، در تبصره دو ماده ۲۱۴، برای اناث بیش از ۵۵ سال و همچنین زنان سرپرست خانوار و مادران دارای فرزند کمتر از ۱۰ سال، ارفاق قائل شده است و کسب حداقل ۱۵۰ امتیاز را لحاظ کرده است در حالی که کسب حداقل امتیاز جهت استفاده از مرخصی برای سایر زندانیان ۲۰۰ امتیاز می باشد.

در بند ج ماده ۲۱۵ هم اشاره کرده است که محکومین حبس جرایم غیر عمدی، دیه و یا محکومین مالی غیر کیفری اگر زنان سرپرست خانوار و مادران دارای فرزند کمتر از ۱۰ سال باشند در صورت کسب امتیازات لازم و فقدان سابقه عمدی محکومیت به ازای هر دو ماه، سه تا پنج روز مرخصی تشویقی اعطاء می گردد.

ماده ۴ آیین نامه نحوه تفکیک و طبقه بندی زندانیان مصوب ۱۳۸۵/۰۹/۰۹ در مورد نگهداری زندانیان زن رعایت نکات زیر را الزامی می داند.

- مادران زندانی حق دارند فرزند شیرخوار خود را تا سن ۲ سالگی در زندان یا بازداشتگاه نگهداری نمایند. افزایش مدت مذکور تا سقف ۶ سال با نظر شورای طبقه بندی امکان پذیر می باشد.
- مسئولین زندان ها و بازداشتگاهها مکلف به تهیه وسایل بهداشتی برای زندانیان زن و تغذیه مناسب برای مادران زندانی و اطفال همراه در زندان می باشند.
- زنان باردار و اطفال شیرخوار با مادرانشان تحت رژیم غذایی قرار گرفته و در قسمت جداگانه از زندان یا بازداشتگاه نگهداری می شوند.

دستورالعمل نحوه تاسیس واحدهای حمایت از حقوق شهروندی زندانیان، در ۱۲ ماده و ۷ تبصره در تاریخ ۱۳۸۵/۰۹/۰۵ به تصویب رئیس سازمان زندانها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور رسیده است و از تاریخ تصویب لازم الاجرا می باشد که ماده سه، به حقوق شهروندی زندانیان و رعایت رفتار انسانی و اسلامی با زندانیان اشاره می کند. و بند ج، ماده ۴ هم در مورد تهیه کتابچه ای در مورد حقوق و تکالیف قانونی محکومان و متهمان و تفهیم آن به زندانیان جدیدالورود، اشاره می کند و طبق این دستورالعمل هر گونه استخفاف و تنبیه بدنی زندانی در زندانها و موسسات کیفری ممنوع می باشد.

۲-۵ تبعیضهای مثبت قوانین در مورد زنان محکوم به حبس:

قانونگذار ایرانی در قلمرو حقوق کیفری شکلی نیز بنا به ملاحظات زیستی و جسمانی ویژه زنان، قوانین و مقررات متفاوتی را که حاکی از سیاست ویژه افتراقی ارفاق آمیز نسبت به متهمان و مجرمان زن است وضع کرده اند. در حقوق کیفری ایران با وجود اینکه جنسیت نباید در اعمال قواعد حقوقی نسبت به اشخاص تاثیری داشته باشد، چرا که اشخاص به حکم اصل برابری قانون باید موقعیت یکسانی داشته باشند، قانونگذار بنا به ملاحظاتی که حتی گاهی ریشه در قواعد فقهی و شرعی دارد، به ویژه در مرحله اجرای مجازات میان زنان و مردان، قائل به تبعیض شده است. ویژگی جنسی زنان و موقعیت خانوادگی آنان موجب شده تا قانونگذار، مقررات متفاوتی را در راستای حمایت از آنان پیش بینی کند. به طور کلی در آیین دادرسی کیفری، پاره ای از تبعیض ها به نفع زنان و در مقام حمایت از آنها وضع شده است که در مورد مردان به لحاظ طبیعت جسمی و فیزیکی آنان لحاظ نشده است. (موذن زادگان و تدین، ۱۳۹۳، ص ۴۲)

۱-۲-۵ تاخیر اجرای حکم نسبت به زن

ماده ۴۹۴ قانون آیین دادرسی کیفری بیان می دارد که عملیات اجرای رای با دستور قاضی اجرای احکام کیفری شروع می شود و به هیچ وجه متوقف نمی شود، مگر در مواردی که قانون مقرر نماید.

البته قاضی اجرای احکام کیفری، مستقلاً نمی تواند مجازات را تبدیل یا تقلیل دهد. طبق ماده ۷۷ قانون مجازات اسلامی که بیان می دارد: قاضی اجرای احکام می تواند با توجه به وضعیت محکوم و شرایط و آثار اجرای حکم، تشدید، تخفیف، تبدیل یا توقف موقت مجازات مورد حکم را به دادگاه صادر کننده رای پیشنهاد کند. و نیز در ماده ۵۰۲ قانون آیین دادرسی کیفری که به این اشاره دارد که قاضی اجرای احکام کیفری، پس از احراز بیماری محکوم علیه و مانع بودن آن برای اعمال مجازات، با ذکر دلیل، پرونده را برای تبدیل به

مجازات مناسب دیگر با در نظر گرفتن نوع بیماری و مجازات به مرجع صادر کننده رای قطعی ارسال می کند.

با توجه به مواد قانونی فوق، قاضی اجرای احکام کیفری، مستقلاً نمی تواند مجازات زن را تبدیل کند و یا تقلیل دهد بلکه به دادگاه صادرکننده رای قطعی پیشنهاد می کند و این دادگاه صادرکننده رای، می باشد که در این زمینه صلاحیت دارد.

ماده ۵۰۱ قانون آیین دادرسی کیفری در مقام بیان یکی از مواردی که می تواند موجب عدم شروع به اجرای حکم یا توقف اجرای حکم شود، به موارد زیر اشاره می کند. اجرای مجازات در موارد زیر به تشخیص و دستور قاضی اجرای احکام به تعویق می افتد:

- دوران بارداری

- پس از زایمان حداکثر تا شش ماه

- دوران شیردهی حداکثر تا رسیدن طفل به سن دو سالگی

- اجرای مجازات شلاق در ایام حیض یا استحاضه

در قانون جدید آیین دادرسی کیفری که طبق ماده فوق (۵۰۱)، اجرای مجازات در موارد زیر به تشخیص و دستور قاضی اجرای احکام به تعویق می افتد را عنوان نموده که این اعم است و شامل حبس و جزای نقدی و ... می شود در حالی که در قانون سابق به شلاق تعزیری اشاره کرده بود که تا رفع مانع اجرا نمی شود و این در قانون جدید، نوعی نوآوری محسوب می شود. دیگر اینکه در قانون قبلی به وضعیت پس از زایمان و عادت ماهانه یا حیض زن اشاره نکرده بود که در این ماده از قانون جدید آن را آورده است.

آنچه موجب تاخیر اجرای حکم می شود، لزوم رعایت وضعیت مزاجی زن است که توان تحمل اجرای مجازات را در روزهای مورد بحث ندارد و نوع جرم تاثیری در این زمینه ندارد. (رحمدل، ۱۳۸۴، ص ۱۴۶)

در قانون مجازات اسلامی حد قتل و رجم در مورد زنان باردار اجرا نمی شود و پس از وضع حمل هم اگر نوزاد، کفیل نداشته باشد حد بر او جاری نمی شود. حد جلد نیز بر زن باردار و شیرده زمانی که بیم ضرر برای حمل یا نوزاد شیرخوار باشد به تاخیر می افتد.

مواد ۴۳۷ و ۴۴۳ قانون مجازات اسلامی در زمینه به تاخیر انداختن قصاص نفس و عضو در مورد زن باردار، سخن گفته است.

ماده ۴۳۷ اشاره به این دارد که زن حامله، که محکوم به قصاص نفس است، نباید پیش از وضع حمل قصاص شود. اگر پس از وضع حمل نیز بیم تلف باشد، تا زمانی که حیات طفل محفوظ بماند، قصاص به تاخیر می‌افتد.

ماده ۴۴۳ هم تصریح می‌کند، اگر زن حامله، محکوم به قصاص عضو باشد و در اجرای قصاص، پیش یا پس از وضع حمل، بیم تلف یا آسیب بر طفل باشد، قصاص تا زمانی که بیم مذکور برطرف شود به تاخیر می‌افتد.

بر این مبنا، جنس زنانه به عنوان یک پیش فرض می‌تواند معیاری برای تبیین عدم تحمل کیفر در نگاه قانونگذار، قلمداد شود. به عنوان مثال ماده ۴۶ قانون مجازات عمومی ۱۳۰۴ مقرر میداشت که «در حق... و کلیه زنها حبس با اعمال شاقه و اعدام جاری نمیشود. در قانون فعلی این تفاوتگذاری بر اساس جنس به وضوح مشاهده نمی‌گردد آنچه که به عنوان تأخیر در اجرای حد در قانون اخیرالذکر مطرح می‌گردد. در واقع تفاوت گذاری ناشی از موقعیتهای زیست شناسانه « بارداری و زایمان» و اجتماعی «مادری» است و معیار عدم تحمل کیفر و تبعیض مثبت نسبت به اشخاص متعلق با جنس زن انگاشته نمیشود. زیرا دختران و زنان غیرباردار و بی‌فرزند مشمول این سیاست کیفری ویژه نخواهند شد.

میثاق حقوق مدنی و سیاسی که دولت ایران آن را هم در سال ۱۳۵۴ به تصویب رسانده، در بند ۵ ماده ۶، میگوید: «حکم اعدام در مورد جرایم ارتكابی اشخاص کمتر از ۱۸ سال صادر نمی‌شود و در مورد زنان باردار قابل اجرا نیست.» عدم اجرای چنین احکامی در مورد زنان باردار در قوانین ایران یا اسناد جهانی بیشتر در جهت رعایت حال جنین یا نوزاد است. به نظر میرسد قوانین اسلامی و قوانین بین‌المللی هر دو فلسفه مشترکی دارند و آن از بین نبردن دو نفس برای ارتكاب یک مجازات و رعایت حق حیات جنین است. بنابراین زن باردار و با این تحلیل زن شیرده، قصاص نمیشوند. (مولوردی، ۱۳۸۵، ص ۳۱۷)

۲-۲-۵ علت تاخیر اجرای حکم

قانون آیین دادرسی کیفری به پیروی از علم پزشکی تاخیر در اجرای حکم را در وضعیتهای خاص جسمی و روحی موجب تاخیر در اجرای حکم انگاشته است. زیرا، طی دوره حاملگی یا حیض و استحاضه، تغییراتی در وضعیت مزاجی زن ایجاد می‌شود. به طور کلی، می‌توان گفت که علت تاخیر در اجرای حکم، ضعفی است که در این دوران بر زن عارض می‌شود. (رحمدل، ۱۳۸۴، ص ۱۴۷)

در مورد زن شیرده، یادآوری این نکته لازم است که تنها در صورتی که زن، شیر خود را به کودک بخوراند، اجرای حکم به تاخیر خواهد افتاد. بنابراین، اگر زن از شیر خشک برای تغذیه کودک استفاده کند، عنوان زن

شیرده بر وی صدق نخواهد کرد. به بیان دیگر، آنچه موجب تاخیر اجرای حکم می‌شود، شیردهی زن است و نه شیرخوارگی کودک. (رحمدل، ۱۳۸۴، ص ۱۴۸)

۳-۲-۵ گفتار سوم: متفاوت بودن شیوه اجرای حکم در مورد زنان:

در شیوه اجرای احکام کیفری نیز قانونگذار با توجه به موازین شرعی و دینی به ویژه رعایت حرمت نگاه به نامحرم و لمس بدن اجنبیه، رویکرد متفاوتی در اجرای مجازات نسبت به بانوان اتخاذ نموده است. ماده ۳۲ آیین نامه نحوه اجرای احکام قصاص، رجم، ... مصوب ۸۲/۹/۴ نیز آورده است: «اجرای حد محکومین اناث به نحو نشسته و با لباسی که به بدن آنها بسته باشد، اجرا می‌شود». (موذن زادگان و تدین، ۱۳۹۳، ص ۴۹)

با این حال به نظر میرسد در شیوه اجرای کیفر نسبت به زنان قدرت تحمل کیفر مورد توجه قرار گرفته است به طوری که حد جلد مرد زانی باید ایستاده باشد و در حالی اجرا گردد که پوشاکی جز ساتر عورت نداشته باشد.

۴-۲-۵ عدم جداسازی طفل از مادر محکوم

ماده ۵۲۳ قانون آیین دادرسی کیفری در این زمینه تصریح می‌کند: اطفال تا سن دو سال تمام را نباید از مادری که محکوم به حبس یا تبعید شده است جدا کرد، مگر آنکه مصلحت طفل اقتضاء کند در این صورت کودک به پدر و در صورت فقدان یا عدم صلاحیت وی به ترتیب به جد پدری، یا وصی آنها و یا نزدیکان وی با رعایت مراتب ارث و در صورت فقدان یا عدم صلاحیت آنان به موسسات ذی صلاح سپرده می‌شود. این موضوع در قانون سابق، ماده ۲۹۶ را شامل می‌شد.

۶- جمع بندی و نتیجه گیری:

به طور کلی در آیین دادرسی کیفری ایران، پاره ای از تبعیض‌ها به نفع زنان و در مقام حمایت از آنها وضع شده است که در مورد مردان به لحاظ طبیعت خاص جسمی و فیزیکی آنان لحاظ نشده است.

زنان به لحاظ وضعیت خاص جسمی خود دارای تفاوت‌های اساسی با مردان هستند. وجود این تفاوت‌ها ایجاب می‌کند که از نظر اجرای مجازات حبس، میان مردان و زنان تفاوت وجود داشته باشد این تفاوت که نوعی تبعیض مثبت به زن محسوب می‌شود فقط به لحاظ عارض شدن حالت‌هایی از قبیل بارداری، زایمان و شیردهی بوجود می‌آید و با از بین رفتن این موقعیتها، تبعیض‌ها هم از بین می‌رود. بنابراین معیار تبعیض مثبت به

اشخاص با جنس زن انگاشته نمی شود زیرا دختران و زنان غیرباردار و بی فرزند مشمول این سیاست کیفری ویژه نخواهند شد.

یکی از موضوعات مهم و مورد توجه جامعه بین المللی و حقوق داخلی کشورها، موضوع حفظ و رعایت حقوق زنان و مراعات تساوی حقوق زن و مرد و عدم تبعیض بر اساس جنسیت است. اما در عین حال، خصوصیات و ویژگی های جسمانی و فیزیولوژیکی بانوان باعث شده است تا رویکرد قانونگذاران نسبت به زنان در جریان اجرای مجازات متفاوت باشد.

قانونگذار ایرانی در قلمرو حقوق کیفری شکلی نیز بنا به ملاحظات زیستی و جسمانی ویژه زنان، قوانین و مقررات متفاوتی را که حاکی از سیاست ویژه افتراقی ارفاق آمیز نسبت به محکومان زن است، وضع کرده اند. در حقوق کیفری ایران با وجود اینکه جنسیت نباید در اعمال قواعد حقوقی نسبت به اشخاص تأثیری داشته باشد، چرا که اشخاص به حکم اصل برابری قانون باید موقعیت یکسانی داشته باشند، قانونگذار، بنا به ملاحظاتی که حتی گاهی ریشه در قواعد فقهی و شرعی دارد، به ویژه در مرحله اجرای مجازات میان زنان و مردان، قائل به تبعض مثبت شده است. ویژگی جنسی زنان و موقعیت خانوادگی آنان موجب شده تا قانونگذار، مقررات متفاوتی را در راستای حمایت از آنان پیش بینی کند.

با توجه به اینکه مجازات زندان هزینه های زیادی را بر بدنه اقتصادی حکومت وارد می کند در صورتیکه استفاده از جایگزینهای حبس علاوه بر کاهش هزینه ها در اجرای برنامه های اصلاحی و تربیتی محکومان زن موفق تر است.

منابع

کتب :

۱. اردبیلی، محمدعلی، حقوق جزای عمومی، جلد سوم، چاپ دوم، تهران، نشر میزان، ۱۳۹۳
 ۲. اسعدی، سید حسن، حقوق زن پژوهشی تطبیقی درباره حقوق زن، چاپ اول، نشر میزان، ۱۳۹۱
 ۳. جعفری لنگرودی، محمد جعفر، مبسوط در ترمینولوژی حقوق، جلد چهارم، چاپ دوم، تهران، گنج دانش، ۱۳۸۲
 ۴. جمعی از دانشمندان، حقوق و مسئولیتهای زن در نظام اسلامی (مجموعه مقالات) جلد اول، چاپ اول، انتشارات مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی، ۱۳۸۵
 ۵. عمید، حسن، فرهنگ فارسی عمید، چاپ دهم، تهران، انتشارات امیرکبیر، ۱۳۷۶
 ۶. کمالی (دزفولی)، علی، قرآن و مقام زن، چاپ سوم، انتشارات هاد، ۱۳۷۹
 ۷. مولاووردی، شهیندخت، کالبدشکافی خشونت علیه زنان، چاپ نخست، نشر حقوقدان، ۱۳۸۵
 ۸. وظیفه، علیرضا، جنسیت و بزهکاری با نگاهی به قوانین کیفری، چاپ دوم، انتشارات کتاب آوا، ۱۳۹۱
- مقالات:

۱. رحمدل، منصور، «زن در آیین دادرسی کیفری»، در زن و حقوق کیفری (مجموعه مقالات)، نسرین مهرا، چاپ اول، انتشارات سلسبیل، ۱۳۸۴
۲. طغرانگار، حسن، «جایگزینهای کیفر حبس در قلمرو نظام عدالت کیفری زنان»، ماهنامه اصلاح و تربیت، شماره های ۷۴ و ۷۵، ۱۳۸۷
۳. طغرانگار، حسن، «زنان زندانی و جایگزینهای حبس؛ ضرورتی مغفول»، ماهنامه اصلاح و تربیت، شماره ۷۳، ۱۳۸۷
۴. طه، فریده، «حقوق زنان زندانی در قوانین»، روزنامه حمایت ۱۳۹۲/۱۱/۲۶
۵. موذن زادگان، حسنعلی، تدین، عباس، «زن در آیین دادرسی کیفری ایران و فرانسه»، فصلنامه پژوهش حقوق کیفری، سال دوم، شماره ششم، ۱۳۹۳